

کارکرد فعال ادبیات کودک در پی‌ریزی انقلاب (۲۰۱۲) مصر با تکیه بر داستان «انقلاب کودکان»

کبری روشنفکر، پوران رضایی،^۲ مرتضی زارع برمی^{۳*}

چکیده

ادبیات کودکان به عنوان یکی از ابزارهای تربیتی، علاوه بر تأمین نیازهای جسمی، روحی و عاطفی، نقش انکارناپذیری در افزایش سطح آگاهی و گسترش افق انتظار کودک از جامعه و برنامه‌ریزان نظام‌های حکومتی دارد. بی‌شک، نظام فکری انسان از کودکی بنا می‌شود، لذا توجه به آثاری که در حوزه ادبیات کودکان خلق می‌شود، می‌تواند در برنامه‌های آینده‌نگر جوامع، سهمی ارزنده داشته باشد. ادبیات کودکان از نیمه‌ی قرن نوزده، حرکت روبه‌رشد خود را در سرزمین‌های عربی با پیشگامی مصر آغاز کرد.

در این میان «نبیل سلیمان سلیمان خلف»، مشهور به «نبیل خلف»، نویسنده و شاعر معاصر مصری، سهمی ارزنده در بالندگی این نوع ادبی و حرکت فعال و هدف‌دار آن در تربیت و هدایت رفتاری کودکان دارد. یافته‌های پژوهش، نشان می‌دهد داستان‌پرداز موردنظر، با نگارش آثار متعدد در حوزه ادبیات کودکان و نوجوانان، از جمله آفرینش داستان *ثورة الأطفال* (انقلاب کودکان)، به دنبال نهادینه کردن آرمان‌ها و ارزش‌های انسانی‌ای همچون حق تعیین سرنوشت، صلح، آزادی، عدالت، امید به آینده‌ای روشن، مبارزه با بیداد، شجاعت و نوع‌دوستی در نسل نوپای مصر است. بیداری و انقلاب مردم مصر با توجه به زمان نشر داستان مذکور (۲۰۰۲)، سند به ثمر نشستن تلاش‌های نبیل خلف در رشد فکری و فرهنگی کودکان دیروز و جوانان انقلابی امروز مصر است. شیوه‌ی پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که بر اساس تحلیل تصویری شخصیت‌ها و موجودات داستان و طبیعت‌های انسانی آن‌ها پی‌ریزی می‌شود.

کلید واژه‌ها: ادبیات کودک، نبیل خلف، ادبیات عربی، انقلاب مصر، عناصر داستان.

^۱. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس

^۲. کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس

^۳. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه خوارزمی ttmu.zare@yahoo.com

۱. مقدمه

کشورهای استکباری با بهانه‌های رنگین به جهان اسلام، حمله و سرزمین‌های اسلامی را اشغال می‌کنند یا با حمایت از نوکران و دست‌نشانندگان خود در کشورهای عربی همچون تونس، مصر، یمن، لیبی، بحرین، عربستان، اردن و... حق تعیین سرنوشت را از ملت‌های عرب سلب می‌کنند. تعدادی از کودکان-نویس‌های عرب با نگاهی ژرف، همراه با رعایت مؤلفه‌های زیباشناسانه در قالب داستان و شعر، روایت‌گر توطئه‌ها، ستمگری‌ها و وابستگی نظام‌های استبدادی در کشورشان هستند و با گسترش آگاهی و افزایش سطح معلومات کودکان از مدنیت و امکانات آن، به خیزش مردمی و تقویت روحیه‌ی جهادی مبارزان در نسل بعد کمک می‌کنند.

در سال‌های اخیر، کشورهای عربی با مجموعه‌ای از چالش‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، مردمی و روشنفکری مواجه شدند که موجودیت سیاسی آن‌ها را به خطر انداخته است. چالش‌های یادشده و تشدید آن‌ها منجر به سقوط حکومت بن‌علی در تونس، مبارک در مصر (سردارنیا، ۱۳۹۰: ۱۰۷)، قذافی در لیبی، صالح در یمن و وقوع زلزله‌های سیاسی در تعدادی دیگر از کشورهای عربی همچون بحرین، عربستان، کویت و مغرب شده است. البته موضوع این نوشتار، ظهور و سقوط حکومت مبارک نیست، بلکه تلاش بر آن است تا با مطالعه‌ی ادبیات کودکان در مصر، از نقش راهبردی و زمینه‌ساز کودکان‌نویس معاصر مصری، نبیل سلیمان سلیمان خلف، در شکل‌گیری انقلاب امروز مصر، سخن بگوییم و با تحلیل اندیشه‌های وی به بازنمایی بخشی از ظرفیت‌های شگرف حوزه‌ی ادبیات کودک در تغییرات بنیادین آینده بپردازیم. ادبیات کودک، که ادبیات مربوط به نوجوان را نیز دربرمی‌گیرد، بر آثاری اطلاق می‌شود که برای مطالعه‌ی کودکان و به‌منظور سرگرمی و آموزش آنان فراهم شده است (مصاحب،

۱۳۸۷: ۷۲) و بدون آن که قصد آموزش مستقیم داشته باشد، فکر و ذوق و عواطف آنان را پرورش می‌دهد (عبدالفتاح، ۲۰۰۰: ۳۶).

بانیان و مسئولان آموزش کودکان و نوجوانان، دریافته‌اند که داستان در سازندگی مقام و موقعیت فردای کودک، نقش اساسی دارد و عاملی مهم در رشد استعداد و شکوفایی خلاقیت او به‌شمار می‌آید و تجارب متنوع و متعددی را در موضوعات گوناگون در اختیارش می‌گذارد (میری کرمانشاهی، ۱۳۸۳: ۴). باتوجه به این اصل، درمی‌یابیم که سیر تحول ادبیات در هر کشوری، تحت تأثیر فرهنگ، اجتماع و اوضاع سیاسی و اقتصادی آن جامعه است. ادبیات کودکان و نوجوانان مصر نیز از این قانون نانوشته، مستثنی نیست. کتاب‌های کودکان، محصول زمانه-ی خویشتن است. آن‌ها را نمی‌توان بدون در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی و حتی سیاسی همان زمان، مورد سنجش قرار داد (موسوی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۲۴ و ۱۳۹). با این مقدمه باید گفت تربیت و هدایت کودکان از طریق ادبیات، فرصت‌هایی برای مشارکت ایشان در تجربه‌های معنادار یادگیری فراهم می‌آورد؛ به‌گونه‌ای که به تسهیل رشد آن‌ها به عنوان افراد متعهد و فعال اجتماعی و سیاسی کمک کند (قلتاش، ۱۳۹۱: ۴۸). اندیشه‌ی مسلط بر داستان انقلاب کودکان نیز تأکید ویژه‌ای بر تحولات اجتماعی و سیاسی و مفهوم عدالت فراگیر دارد. مقصود نبیل خلف از نگارش داستان مذکور، تربیت انسانی تحلیل-گر، انتقادی، مشارکت‌جوی سیاسی، حامی تعامل فرهنگی و خواهان گرایش جامعه به سمت مشارکت‌های فعال مدنی است تا به توسعه‌ی عدالت و احترام به تنوع، یاری برساند. نسل آرمانی در اندیشه‌ی نبیل خلف با توجه به آنچه از مطالعه‌ی داستان انقلاب کودکان به‌دست می‌آید، مهربان، آگاه سیاسی، نگران ارزش‌های والای انسانی‌ای همچون عدالت، صلح و آزادی است. نسلی که صبور

و با مدارا در مقابل دیگران، امیدوار، توانا و خواهان گفتگو و مشارکت فعال در زندگی اجتماعی است.

در ادامه، می‌کوشیم به این سؤال‌ها پاسخ دهیم: ۱. ادبیات کودکان عموماً و آثار نیبل خلف خصوصاً چه نقشی در تربیت نسل انقلابی مصر دارد؟ ۲. انعکاس رویدادها و حقایق جامعه‌ی مصر در ادبیات کودکان این کشور چه ضرورتی دارد؟ ۳. شخصیت‌های داستان چه نقشی در تحقق اندیشه‌های نویسنده و انتقال درون‌مایه و پیام اثر به مخاطب دارند؟

۱-۱. پیشینه‌ی پژوهش

پژوهش حاضر، با تأکید بر داستان انقلاب کودکان، حداقل در ایران، پیشینه‌ای ندارد. مطالعه‌ی آثار نویسنده و شاعر مصری، نیبل خلف در قالب پایان‌نامه‌ی «بررسی ویژگی‌های محتوایی و اسلوبی ادبیات کودکان در آثار نیبل سلیمان سلیمان خلف» (۱۳۹۰، دانشگاه تربیت مدرس) و مقاله‌ی «تحلیل ادبیات کودکان مصر با تکیه بر داستان شاپرک قرمز اثر نیبل سلیمان سلیمان خلف» (مجله‌ی علمی - پژوهشی لسان مبین)، انجام شده است. شیوه‌ی نگارندگان در گزینش و پردازش تصاویر می‌تواند طرحی نو در پژوهش‌های آتی باشد.

۲. ادبیات نظری پژوهش

۱-۲. ضرورت توجه به ادبیات کودکان و دلایل اهمیت این نوع ادبی

اهمیت دادن به ادبیات کودک، اهمیت دادن و ارزش بخشیدن به یک آینده‌ی روشن برای بشریت است. مهم‌ترین هدف از نگارش این گونه‌ی ادبی، یاری کردن کودک است (جعفرنژاد، ۱۳۶۹: ۱۷۹). با چنین ذهنیتی باید گفت که ادبیات کودکان، پدیده‌ای اجتماعی است و باید ملاک‌های خاص خود را داشته باشد که در ذیل می‌آید:

۱. پدید آوردن میل و نیروی کنجکاوی در کودک برای اندوختن تجارب و معلومات نوین؛ ۲. کمک به آموزش زبان؛ ۳. تقویت بیان؛ ۴. تقویت، تربیت و رهبری قدرت اندیشه؛ ۵. آشنا کردن کودک با دنیا و محل زندگی‌اش؛ ۶. تقویت تمایلات کودکان؛ ۷. ایجاد علاقه به زندگی اجتماعی و همکاری صادقانه و صمیمانه با دیگران؛ ۸. ایجاد اعتماد به نفس و استقلال بخشیدن به شخصیت کودک (عبدالفتاح، ۲۰۰۰: ۳۶)؛ ۹. برانگیختن حس احترام به اصالت انسانی و میل به اعتلای مداوم؛ ۱۰. قدرت سرگرم‌کنندگی و لذت‌بخشی برای کودک؛ ۱۱. ایجاد عادت به مطالعه؛ ۱۲. رفع محدودیت‌ها و کمبودهای مطالب کتاب‌های درسی؛ و ۱۳. معرفی فرهنگ‌های مختلف به کودکان (سلطان‌القرائی، ۱۳۸۴: ۳۵).

نیل خلف نیز با توجه به مؤلفه‌های فوق، داستان انقلاب کودکان را نگاشته است؛ داستانی که کودکان مصری را در بهبود مهارت‌های تصمیم‌گیری، توانایی در شناسایی چالش‌ها و مشکلات پیش‌روی مصر، کسب دانش درباره‌ی فرهنگ، اجتماع و زبان مادری، شناخت ارزش‌های ملی و بین‌المللی و تبدیل شدن به یک انسان اندیشمند، یاری می‌رساند و آن‌ها را به سمت توسعه‌ی عدالت و تحقق جامعه‌ی دموکراتیک همراه با احترام به مفهوم تنوع سوق می‌دهد.

۲-۲. اهمیت داستان در شکل‌گیری اندیشه و شخصیت کودکان و نوجوانان

میشل لاندسبرگ (M. Landsberg)، منتقد کانادایی معتقد است، کتاب‌های خوب برای کودکان، کارهای زیادی انجام می‌دهند. بهترین آن‌ها منجر به توسعه‌ی افق‌ها و القای حسی درباره‌ی پیچیدگی زندگی می‌شوند. هیچ سرگرمی دیگری تا این حد، موجب همدلی و گسترش احساسات انسانی نمی‌شود و هیچ سرگرمی دیگری نمی‌تواند به صورت همه‌جانبه، ذهن کودک را با نهادها، الگوها، معانی و امکانات مدنیت آشنا سازد (هانت، ۱۳۸۲: ۹)؛ به عبارت دیگر، داستان، کمک می‌کند کودک از اندیشه‌های ناپخته و سست، فاصله بگیرد و به سمت رشد

فکری حرکت کند و مراحل ذهنی و عاطفی را زودتر پشت سر بگذارد و همراه چهره‌های داستانی، عواطف مشابهی را تجربه کند و ضمن کسب لذت به‌طور غیرمستقیم به دنیای تجارب تازه گام بگذارد (پولادی، ۱۳۸۷: ۱۱۸)؛ از این‌رو تلاش می‌کند نظریات شخصی خود را با یافته‌های جدید، مقایسه کرده و در صورت تضاد با آن‌ها در طرح‌واره یا الگوهای خود برون‌سازی کند. کودک در موقعیت‌هایی که شخصیت‌های داستانی، آن‌را تجربه می‌کنند، قرار می‌گیرد و از طریق این تجربه‌های مشترک می‌آموزد چگونه با مشکلات و چالش‌هایی که فرصت روبه‌رو شدن با آن‌ها را در عالم خارج نداشته، مقابله کند (امین دهقان و پریخ، ۱۳۸۲: ۲۲ و حجازی، ۱۳۸۷: ۷۴). کودک درمی‌یابد که در پس زندگی و حوادث ناخوشایند آن، مفهوم دیگری نهفته است و او نباید دچار یأس و سرخوردگی شود (محمدی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

۲-۳. ادبیات کودکان در مصر

ادبیات کودکان به سبک و سیاق امروزی، از نیمه‌ی قرن نوزدهم در سرزمین‌های عربی شکل گرفت (محمد دیاب، ۱۹۸۵: ۱۲۱). رشد این‌گونه‌ی ادبی در مصر، مصادف با دهه‌های هفتاد تا نود قرن گذشته‌ی میلادی است. تنها در این سه دهه است که کودکانه‌نویس مصری به سطح فنی قابل قبولی در آثار خود دست می‌یابد (روحی‌الفیصل، ۱۹۹۸: ۲۱۰).

نبیل سلیمان سلیمان خلف، متولد ۱۹۴۷م. نویسنده و شاعر معاصر مصری، با نگارش بیش از بیست عنوان کتاب از جمله: وطنی (۱۹۹۶)، أم مازن (۱۹۹۸)، فراشة الأميرة الحمراء (۲۰۰۰)، کوکب میکی (۲۰۰۰)، آه یا غجر (۲۰۰۱)، ثورة الشطرنج (۲۰۰۱)، أرنب و عقرب و فیل (۲۰۰۱)، ثورة الأطفال (۲۰۰۲)، وطن الجنون (۲۰۰۹)، نامی آشنا در دنیای کودکانه‌نویس‌ها دارد. در ادبیات جهانی، شهرت برخی از نویسندگان به عمق تفکر و محتوای آثارشان است. این

نویسندگان، هم در عصر خود و هم در عصرهای بعد شهرت می‌یابند؛ اما اهمیت برخی از نویسندگان در سبک و اسلوب نگارش آنهاست؛ از این‌رو تأثیرشان محدود، شهرت‌شان عارضی و تألیفات‌شان متعلق به ملت خودشان است و اگر آثارشان به زبان دیگری نقل شود، ارزش خود را از دست می‌دهد. نیل خلف، جزء نویسندگان دسته‌ی اول است. آثاری که نگاشته، نه تنها تعظیم و تقدیر معاصران را برانگیخته است، به زبان‌های دیگر نیز برگردانده شده است. دو اثر وی، *الأم الخشبية* و *سمكة الشمس*، به زبان آلمانی ترجمه شده و در مدارس ابتدایی آلمان، تدریس می‌شود (الکفرای، ۲۰۱۰: شماره‌ی ۲۱۲۵).

داستان‌نویس در گفتگویی که با نگارندگان داشت، تأکید کرد تحت تأثیر نویسنده‌ی خاصی نیست؛ اما آثار الکیلانی، شوقی، پری (Perry) و سروانتس (Cervantes) را دوست دارد. به گفته‌ی خودش، یک شرقی‌غیور و مشتاق اصلاح جامعه‌ی مصر و رهایی آن از استبداد و تباهی است؛ لذا در آثارش از جمله، *انقلاب کودکان* به دنبال معرفی، تعلیم و نهادینه کردن ارزش‌های انسانی است. می‌نویسد تا بچه‌ها بیشتر بخوانند، شاد و خلاق باشند، روی پای خودشان بایستند، مستقل بیندیشند، زندگی کنند و به دیگران و تفکرشان احترام بگذارند (گفتگو با نیل خلف از طریق ایمیل: ۱۳۸۹/۶/۸).

به اعتقاد وی دو دیدگاه اساسی بر ادبیات کودکان مصر حاکم است: ۱. کودکانه‌نویسانی که معتقدند باید از مسائل روز مصر و تحولات جامعه‌ی جهانی برای خردسالان نوشت و ۲. افرادی که می‌خواهند با حکایت، خرافه و افسانه، کودک را سرگرم کنند (همان، ۱۳۸۹/۲/۱۲).

۲-۴. مفاهیم و ارزش‌های سیاسی موجود در ادبیات کودکان مصر (مجلات کودکان)

حسن شحاته در کتاب *أدب الطفل العربی*، ۱۹۹۱م، به تحلیل مفاهیم و ارزش‌های سیاسی حکومت مصر در یک دوره‌ی سه‌ماهه از مجلات کودکان: میکی، سمیر و صندوق الدنیا، پرداخته است. به اعتقاد او خانواده، مدرسه، اجتماع، احزاب سیاسی و رسانه‌های جمعی، رشد سیاسی کودکان را فراهم می‌آورند. هویت، رهبری، حکومت، ارزش‌های انسانی، مشارکت جمعی، آزادی‌های مدنی و حقوق شهروندی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی است که وی به آن‌ها پرداخته است.

مفاهیم سیاسی:

۱. واژگان سیاسی پرکاربرد در مجله‌ی میکی: حکومت، پلیس، نگهبان، امیر، امپراتور، مأمور و نماینده‌ی حکومت هستند؛ اما واژگان مردم، جمهوری، نهضت، علم و دشمن کمترین کاربرد را دارند؛ ۲. واژگان سیاسی در مجله‌ی سمیر، پرکاربرد نیستند: اسرائیل، فدایی، گردهمایی و مناسبات بین‌المللی، سندیکا، سرزمین اشغالی، سرود ملی، انتخابات، سیطره‌ی بیگانه و دیپلماسی از جمله واژگانی هستند که اشاره‌ای گذرا به آن‌ها می‌شود و ۳. در مجله‌ی صندوق الدنیا واژگان حکومت، پلیس، حاکم و سلطان، بیشترین تکرار و واژگان معرکه، انقلاب و پیمان، کمترین کاربرد ممکن را دارند.

ارزش‌های سیاسی:

۱. در مجله‌ی میکی: رشد مصر، قومیت، ملیت و عدالت از جمله ارزش‌های پرکاربرد هستند و آزادی، سیادت آرای عمومی، مبارزه با ظلم، حفظ حقوق و عزت سرزمین، کمترین کاربرد را دارند؛ ۲. در مجله‌ی سمیر: قومیت و ملیت، بیشترین کاربرد و دموکراسی، قهرمان‌پروری، آزادی، شورا، عدالت، جنگ با دشمن و فداکاری در راه مصر، کمترین کاربرد را دارند و ۳. در مجله‌ی صندوق

الدنیا: بیشترین تکرار درباره‌ی پیشرفت مصر و رشد قومی است و صلح، جهاد، آزادی، وطن، عزت، شورا، عدالت و پایداری در برابر ظلم، کمترین کاربرد ممکن را دارند.

تحلیل نتایج:

۱. مجلات و رسانه‌های گروهی، توجهی به نظام جمهوری، مشارکت فعال سیاسی، صلح و عدالت اجتماعی، امنیت ملی، دموکراسی، حقوق بشر، مسائل سیاسی روز و نمادهای قهرمانی ملی و وطنی ندارند؛ ۲. از پیشرفت، قومیت-گرایی، تاریخ مشترک سرزمینی، آثار تاریخی، زبان عربی و جهان عرب، سخن می‌گویند؛ اما توجهی به بیداری و افزایش معلومات سیاسی کودک مصری نمی‌کنند و ۳. در اطاعت از حکومت، جنگ با دشمن و عزت ملی، در تناقض هستند (شحاته، ۱۹۹۴: ۲۸۹-۳۰۵).

این جاست که خلف با نگارش داستان انقلاب کودکان با بیانی نمادین، اقدام به طرح مشکلات سیاسی و مدنی مصر می‌کند و راه‌های مقابله و برون‌رفت از چنین فضایی را به کودکان مصری با شیوه‌ای سرگرم‌کننده، آموزش می‌دهد.

۳. معرفی داستان انقلاب کودکان

داستان ۴۲ صفحه‌ای و شش قسمتی انقلاب کودکان (ثورة الأطفال)، اثر نبیل سلیمان سلیمان خلف (۲۰۰۲)، از حیث محتوا، دگرخواه است و این، خصلت ذاتی آن است؛ چون دربردارنده‌ی آرمان‌های ملی جامعه‌ی بشری است. چهره‌ای انسانی و جهانی دارد که محدود به سرزمین مصر و یا چارچوب اجتماعی خاص نیست. نویسنده، روح عناد با استبداد حاکم بر مصر را در کالبد واژگان می‌دمد؛ به دیگر سخن، بنیاد داستان او در ستیز با بدی و بیداد به کمک سلاح کلام متجلی است. براساس این تعریف، داستان انقلاب کودکان، هدفمند و تعلیمی است و برای رساندن پیام یا القای موضوع موردنظر نویسنده، نگاشته شده است.

به اعتقاد بصیری، آثاری از این دست، به مخاطبانش می‌آموزد چگونه در برابر جریان‌های ضدآزادی و نظام‌های سلطه‌گر در همه‌ی حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ایستادگی کنند (بصیری، ۱۳۷۶: ۲۰).

داستان مزبور به‌لحاظ سبک، در زمره‌ی داستان‌های واقعی - خیالی است؛ زیرا در این ژانر، بیش از یک جایگاه کنش داستانی (Setting) یعنی دنیای واقعی و دنیای خیالی دیده می‌شود. داستان‌پرداز، با خلق «کودکی عجیب که سری بدون گردن با دو چشم بزرگ» دارد (سلیمان خلف، ۲۰۰۲: ۱۰) و «پرنده‌ی خال‌دار قرمز، بدون پر، با دو منقار که طول هرکدام به دو متر می‌رسید و چهار بالی که هرکدام آن‌ها کمتر از سه متر نبود» (همان: ۲۴) و «غول شش شاخ» (همان: ۳۶) به دنیای خیال، گام می‌گذارد. بسیاری از این اتفاق‌ها توضیح‌پذیر نیستند؛ ولی با همه‌ی این‌ها، کودکان، آن‌ها را باور دارند و ذهن خود را به این آثار می‌سپارند (قزل‌ایغ، ۱۳۸۳: ۱۵۷). در عالم فانتزی (خیالی) هر ناممکنی، ممکن می‌شود. فانتزی‌ها از نظر درون‌مایه، غالباً دل‌مشغولی‌ها و آرمان‌های انسان‌های عصر حاضر را معرفی می‌کنند (محمدی، ۱۳۷۶: ۱۳۵-۱۳۶)؛ اما در کنار شخصیت‌ها و موجودات خیالی، فضای داستان در مکان‌هایی واقعی همچون قصر حاکم و اردوگاه کودکان قرار دارد. امیر و پدر و مادرش، حاکم و والدینش، کودکان اردوگاه، گنجشک، فیل و حتی باکتری‌ها و آنتی‌بیوتیک‌ها (سلیمان خلف، ۲۰۰۲)، همگی در دنیای ما صورتی حقیقی و قابل لمس دارند. شخصیت‌های داستان، عملکرد و رفتاری واقعی و متناسب با یک تحول عظیم اجتماعی (انقلاب) دارند. جزئیات و توصیفات به قصد آن مطرح شده‌اند که معنایی خالص از واقعیت‌های روز جامعه‌ی مصر به‌دست دهند.

۳-۱. خلاصه‌ی داستان^۱

قسمت اول: گنجشک مادر در برابر حاکم کوتوله و بدجنس شهر که فرمان لغو رابطه‌ی مادری را صادر کرده بود، ایستاد و جوجه‌اش را رها نکرد. رگبار گلوله‌ی لشکریان حاکم، همیشه به سمت گنجشک بود. گنجشک در حیات قصر بر روی درخت عجیبی که شکل ظاهری آن شبیه لا (نه) بود، آشیانه داشت. حاکم، تحمل هیچ حرکت مخالفی را نداشت. از دیدن شکل درخت، گریان بود؛ لذا متخصصانی از سراسر دنیا جمع کرد تا ماهیت درخت را تغییر دهند و آن را به شکل نَعَم (آری) درآورند؛ اما تلاش‌های این گروه به نتیجه‌ای نرسیده بود. حاکم به یاد آورد وقتی پنج سال داشت، موجود ناشناخته‌ای به قصر پدرش حمله کرد، مادرش را دزدید و او را به بیماری کوتاهی قد مبتلا کرد و تلاش پدرش برای معالجه‌ی او به جایی نرسید. روزی، سوسک بدشکلی به قصر حاکم کوتوله، قدم گذاشت و به او گفت: می‌توانیم قراردادی امضا کنیم که تو معالجه شوی.

قسمت دوم: براساس قرارداد، حاکم باید در مقابل دریافت دارو، اختیار شهر را به سوسک بسپارد. جشن بزرگی ترتیب دادند تا حاکم، پیمان‌نامه را در مقابل گرفتن هورمون رشد، امضا کند. ناگهان متوجه شدند کودکی با فرار از زندان، وارد قصر شده تا ماجرای خیانت حاکم را بفهمد. مهمانی به هم خورد و حاکم به هدفش نرسید.

قسمت سوم: حاکم، گنجشک مادر را دستگیر و به اردوگاه کودکان فرستاد. گنجشک در اردوگاه، به نام گنجشک طوفان، مشهور بود. دلخوشی کودکان زندانی به آواز او بود. چند روزی می‌شد که بچه‌ها به‌خاطر بی‌خبری از سرنوشت امیر، اعتصاب غذا کرده بودند و سرود آزادی می‌خواندند. رئیس زندان از محل امیر، ابراز بی‌اطلاعی می‌کرد. در آسمان اردوگاه، پرندگان، صفی به شکل لا (نه) به نمایش گذاشته بودند. در منقارشان بذری از درخت لا بود و آن را در تمام

سرزمین استبدادزده پراکنندند. مأموران، پرنده‌ها را گلوله‌باران کردند. حاکم برای مقابله با این پرندگان، پرنده‌ی خالدار قرمز را به سوی آن‌ها فرستاد. این پرنده، گنجشک‌های زخمی را که در آسمان، تلوتلو می‌خوردند در منقارش گذاشت. بچه‌های زندانی که فکر کردند گنجشک‌ها بلعیده شده‌اند، با فلاخن و سنگ به پرنده‌ی غول‌پیکر حمله کردند. پرنده وقتی به زمین نشست، گنجشک‌های زخمی را از منقارش بیرون آورد. در این هنگام، لاک‌پشت بزرگ زره‌پوش و کلاه‌خوددار با دمی که شبیه سیم‌خاردار بود به دستور حاکم و برای سرکوبی شورشیان، وارد معرکه شد. بچه‌ها ترسیدند؛ اما لاک‌پشت هم به حاکم، پشت کرد و به سمت سربازان اردوگاه حمله کرد. زمین، شکافته شد و مارهایی سربرآوردند و جلوی مأموران در حال فرار را سد کردند. گویی طبیعت به کمک انقلابی‌ها آمده بود.

قسمت چهارم: امیر، دستگیر شد. حاکم، سفره‌ای از غذاهای رنگارنگ آماده کرد به امید این‌که امیر را به جبهه‌ی خودش بکشد. امیر گفت: من از این غذاها بخورم و دوستانم در اردوگاه از غذاهای مصنوعی؟ حاکم پیشنهاد داد امیر در مقابل امضای قرارداد صلح، همراه با خانواده‌اش زندگی کند. امیر فریاد زد: امضا نمی‌کنم مگر این‌که اجازه بدهید همه‌ی موجودات با پدر و مادرشان زندگی کنند. حاکم از هورمون رشد، خورد و قوی‌هیکل شد و امیر را به اردوگاه برگرداند.

قسمت پنجم: در حیاط اردوگاه، درگیری همچنان ادامه داشت. موجود شش شاخ روبه‌روی لاک‌پشت زره‌پوش قرار گرفت و لاک‌پشت، شکست خورد. امیر به دوستانش سنگ و فلاخن داد. بچه‌ها به سمت سوسک، سنگ انداختند. سوسک به سمت قصر فرار کرد و موجوداتی شبیه ماموت و پلنگ تیزدندان و موجوداتی زردرنگ و مکعبی‌شکل با سرهای مربعی و برخی استوانه‌ای با سرهای گرد به سمت کودکان فرستاد.

قسمت ششم: امیر درباره‌ی قانون جدید و آزادی، سخنرانی کرد. در این هنگام، جمعیتی از مردم به سوی اردوگاه آمدند و سرود آزادی خواندند و به سوی قصر رفتند. حاکم، لشکر باکتری‌ها را به میدان فرستاد تا بچه‌ها را نابود کنند. کودکان با این‌که سلاح‌شان فقط سنگ و چوب بود و می‌دانستند که شکست می‌خورند، تسلیم نشدند. مادر امیر، پیشنهاد داد اگر آنتی‌بیوتیک‌ها را به کمک بخوانند از پس باکتری‌های مهاجم برمی‌آیند؛ اما مشکل این‌جا بود؛ چطور باید آن‌ها را به مقر باکتری‌ها برسانند؟ درخت لا پیشنهاد داد آنتی‌بیوتیک‌ها را داخل ظرف‌های کوچکی بریزند و پرنده‌ها آن‌ها را میان باکتری‌ها بیندازند. باکتری‌ها از آن‌ها خوردند و منفجر شدند. سوسک که وقت هورمون رشدش تمام شده بود، کوچک و کوچک‌تر شد و بچه‌ها توانستند شهر را از دست حاکم ظالم، رها کرده و دموکراسی را حاکم کنند.

۴. بررسی درون‌مایه‌های غالب داستان با تحلیل تصویرآفرینی شخصیت‌ها و

موجودات

شخصیت در تعریفی ساده، موجودی است که با انتخاب نویسنده پا به صحنه‌ی داستان می‌گذارد و کنش‌های مورد نظر نویسنده را اجرا می‌کند و محوری است که «تمامیت قصه بر مدار آن می‌چرخد» (براهنی، ۱۳۶۲: ۲۴۲). داستان انقلاب کودکان، بستری است تا کودک به‌طور غیرمستقیم، از طریق موقعیت‌ها و شخصیت‌های آن، شناخت و بینش درستی نسبت به رفتار خود به‌دست آورد. به نظر می‌رسد نیل خلف در این اثر از انتفاضه‌ی مردم فلسطین، الهام گرفته است. استفاده از سنگ، توسط کودکان در امر مبارزه، یادآور انقلاب سنگ (ثورة الحجارة) در فلسطین است. نویسنده، برآن است فرهنگ مقاومت را در نسل نوپای مصر، درونی سازد؛ لذا با تأکید بر مفاهیم قهرمانی، روانشناختی، اخلاقی، عاطفی و تشویق به دوستی و همکاری و همیاری، سعی در رشد و تقویت

رفتارهای اجتماعی کودکان مصری دارد و البته مفاهیم و رهنمودهای موردنظر را با شخصیت‌پردازی‌ها، خلق حوادث شیرین و نقل روایت‌های لذت‌بخش، درهم آمیخته است. درواقع، نبیل خلف، از یک‌سو با برجسته‌سازی مؤلفه‌های انسانی، عاطفی و ارزشی، بر جذابیت‌های متن افزوده است و از سوی دیگر، رشد شناختی کودک را با برجسته‌سازی مفاهیمی که پیش‌تر ذکر شد، شتاب داده است (رضایی، ۱۳۹۰: ۱۰۰-۱۱۵).

درون‌مایه‌های اثر را می‌توان از میان طرح موردی تصاویر شخصیت‌ها، اسامی و موجودات و خط سیر آن‌ها به انواع ۱. پهلوانی و قهرمانی؛ ۲. اجتماعی و روان‌شناختی و ۳. تربیتی و اخلاقی تقسیم کرد. مثال‌هایی که در پی می‌آید، به‌گونه‌ای انتخاب شده‌اند که در کنار یکدیگر، از یک‌سو شناخت کاملی از شخصیت‌ها، اسامی و موجودات داستان ارائه می‌کنند و از سوی دیگر، بیان‌گر درون‌مایه‌های موردنظر و حیطه‌ی تفکر نویسنده هستند. برای انسجام شیوه‌ی پژوهش و دریافت بهتر مطالب، شخصیت‌ها و موجودات داستان را به دو بخش یاوران انقلاب (شخصیت‌های مثبت اصلی^۱ و فرعی^۲) و دشمنان انقلاب (شخصیت‌های منفی اصلی^۳ و فرعی) تقسیم کردیم و در این میان، شخصیت بی- طرف (نه خوب و نه بد) را نیز درنظر داریم.

۴-۱. شخصیت‌ها و موجودات طرف‌دار انقلاب

۴-۱-۱. تصاویر امیر (شخصیت اصلی)

۱. کودکی شجاع، باهوش و آینده‌نگر است. در قبال سرنوشت دوستان و یارانش احساس وظیفه می‌کند: «قرارداد را امضا نمی‌کنم باید انسان‌ها، پرندگان و حیوانات با فرزندان‌شان در کنار یکدیگر زندگی کنند» (سلیمان خلف، ۲۰۰۲: ۲۷)؛
۲. نمی‌خواهد تفاوتی بین او و هم‌زمانش باشد، فریب مهربانی دشمن را نمی‌خورد، قبل از آن‌که به آسایش خود بیندیشد، خواهان برخورداری یارانش از

شرایطی انسانی است: «امیر به شدت، احساس گرسنگی می‌کرد. انگار عصاره‌ی تلخی در حلقش می‌ریختند؛ ولی بر سر پادشاه فریاد کشید من نمی‌توانم از این غذاهای فاخری که آماده کردی بخورم در حالی که غذای اندکی برای کودکان اردوگاه می‌فرستی» (همان: ۲۷-۲۸)؛ ۳. پدر و مادرش را بسیار دوست دارد: «چشمانش پر از اشک شد وقتی پدر و مادرش را به یاد آورد که برای دیدنش از پشت سیم‌های خاردار اردوگاه، تلاش می‌کردند او را ببوسند یا به او دست بزنند. سیم خاردار، چهره‌ها و انگشت‌های‌شان را خونی کرده بود» (همان: ۲۸)؛ ۴. فرار از اردوگاه، آغازی برای قیام می‌شود: «امیر پس از پاره کردن پرچم‌های اردوگاه، فرار کرده و به قصر حاکم نفوذ کرده است» (همان: ۲۰)؛ ۵. برای سرزمینش و آینده‌ی آن مبارزه می‌کند: «ما سرنوشت شهرمان را به دست این موجودات (سوسک) و موجودات باکتریایی نمی‌دهیم» (همان: ۶)؛ ۶. نظم و ترتیب را در گروه خود حاکم می‌کند: «امیر، صف دوستانش را منظم کرد» (همان: ۳۴)؛ ۷. به نمایندگی از یاران خود سخن می‌گوید (رهبر منتخب): «فیل و پرنندگان و گنجشک آبی و بچه‌ها همه‌باهم امیر را به‌عنوان نماینده انتخاب کردند» (همان: ۳۶-۳۷). «جلسه‌ی سخنرانی امیر شروع شد» (همان: ۳۷)؛ و ۸. از مسائل کلان و جریان‌ات روز مطلع است. مشکل جامعه‌ی خود را درک کرده است و خواهان رعایت حقوق تمامی ساکنان است: «امیر از ضرورت لغو قانون کنونی و تصویب قانونی جدید که حقوق و آزادی همه‌ی موجودات زنده را شامل شود، سخن گفت» (همان: ۳۷).

۲-۴. شخصیت‌های فرعی طرفدار انقلاب

۲-۴-۱. تصاویر مادر

۱. امیر را عاشقانه دوست دارد، نگران فرزند در بند خود است: «مادرش او را در آغوش گرفت و گونه‌اش را بوسید و گفت: فرزندم نمی‌دانم چطور از این

اردوگاه خارج شویم» (همان: ۴۴)؛ ۲. انقلابیان (کودکان) را راهنمایی می‌کند: «اگر ما این ظرف را پر از هورمون رشد کنیم و در خندق قطران بیندازیم، آنتی-بیوتیک‌ها رشد می‌کنند و خواهند توانست موجودات باکتریایی را نابود کنند» (همان: ۴۴).

۴-۲-۲. تصاویر کودکان

۱. ایستادگی در برابر شرایط غیرانسانی: «کودکان از خوردن غذایی که کارخانه‌ی باکتری‌ها از پس مانده‌ها و خاکاره تولید می‌کرد، اعتصاب کردند و ظرف‌ها و بشقاب‌ها را به طرف نگهبانانی که آن‌ها را مجبور به غذا خوردن می‌کردند، پرت کردند» (همان: ۲۰)؛ ۲. امیدوار به آینده هستند: «به امید روزی هستند که از زندان آزاد می‌شوند و در آغوش مادران‌شان می‌خوابند و به لالایی و داستان‌های افسانه-ای گوش می‌دهند» (همان: ۱۹) و ۳. به شهیدان انقلاب، احترام می‌گذارند و آن‌ها را به خاک می‌سپارند: «با دست‌های کوچک‌شان شروع به کندن زمین کردند تا جایی که ناخن‌های‌شان شکست، قبرهای دسته‌جمعی برای پرندگانی که در راه انقلاب شهید شده بودند، آماده کردند» (همان: ۲۴).

۴-۲-۳. تصویر مردم

۱. در جریان انقلاب به کودکان کمک می‌کنند (خیزش عمومی): «مردان و زنان، انواع سلاح‌ها از جمله عصا، شلاق، طناب، سنگ و خنجر آماده می‌کردند، تصمیم گرفته بودند به‌خاطر رسیدن به آزادی، مبارزه کنند» (همان: ۴۳).

۴-۲-۴. تصویر روزنامه‌نگار

۱. برحسب رسالت شغلی‌اش حقایق جامعه را انعکاس می‌دهد: «یکی از روزنامه‌نگاران خواست از این صحنه‌ی کم‌نظیر (به‌هم خوردن مراسم و فرار سفیران)، عکسبرداری کند» (همان: ۱۶).

۴-۲-۵. تصاویر مامان گنجشکه

۱. پرنده‌ای شجاع که حاضر به تسلیم در برابر بی‌عدالتی و ستم نیست: «مامان گنجشکه از ظلم پادشاه بدجنس کوتوله‌ای که فرمان لغو رابطه‌ی مادری را بین آدم‌ها، پرندگان، حیوانات، حشرات و موجودات زنده صادر کرده، نمی‌ترسد» (همان: ۶)؛ ۲. در برابر حاکم، ایستادگی و پایداری می‌کند: «از فرمان حاکم، سرپیچی کرد؛ زیرا حاکم نمی‌خواست جوجه گنجشک‌ها پرواز و آواز خواندن را بیاموزند» (همان: ۶)؛ ۳. با وجود فشار و ارباب دستگاه حاکم، حاضر به رها کردن فرزنداش نیست: «قبول نمی‌کند که جوجه‌اش این سرنوشت را داشته باشد و با جوجه‌اش فرار می‌کند» (همان: ۶)؛ ۴. شرایط ناگوار دیگر گنجشکان، او را در تصمیمش راسخ‌تر می‌کند: «وقتی می‌دید که گنجشک‌های دیگر از آواز خواندن محروم هستند، چون کسی به آن‌ها آموزش نداده بود که چطور از نوک، حنجره و ریه‌های‌شان برای آواز خواندن، استفاده کنند و به‌جای پرواز کردن فقط بال‌های‌شان را مانند نگهبانان قصر روی زمین می‌کشند، اصرار داشت که به جوجه‌هایش آواز خواندن و پرواز کردن بیاموزد» (همان: ۶)؛ ۵. به زندگی مخفیانه، روی آورد و وظیفه‌ی مادری را در حق جوجه‌اش به‌جا آورد: «بعد از این‌که مأموریت مقدسش تمام شد، از مخفیگاه خارج شد و گنجشک کوچکش را در باد رها کرد» (همان: ۶-۷) و ۶. با وجود مخالفت حکومت مستبد، به فرزندانش پرواز و پرکشیدن و نغمه سردادن (آزادی و سخن گفتن) می‌آموزد: «توانست به جوجه‌اش تکان دادن بال‌ها و اوج گرفتن و آواز خواندن را آموزش بدهد؛ علی‌رغم گلوله‌هایی که مثل قطرات باران می‌بارید» (همان: ۶).

۴-۲-۶. تصاویر گنجشک آبی

۱. فرزند مامان گنجشکه است و با اندیشه‌ی انقلاب، علیه استبداد و بی‌عدالتی بزرگ شده است: «او شروع به خواندن اولین آوازش کرد. با کلمه‌ی لا آغاز کرد»

(همان: ۷) و ۲. به همراه گنجشکان، علیه حاکم قیام می‌کند: «حاکم، احساس کرد که آواز گنجشک آبی در همه جای قصر، پخش می‌شود و نزدیک است او را کر کند. آن صدای آواز گنجشک کوچکی نبود، بلکه سرود کوبنده‌ی هزاران گنجشک بود که پایه‌های قصر را می‌لرزاند» (همان: ۷).

۴-۲-۷. تصاویر گنجشکان

۱. با ظلم و ستم حاکم به مبارزه برمی‌خیزند: «همه‌ی گنجشکان، اوج گرفتند و به شکل لا پرواز کردند و شروع به آواز خواندن کردند» (همان: ۲۱). «گنجشک‌ها به سوی پادشاه، هجوم بردند و ورق‌های پیمان‌نامه را با منقارهایشان پاره کردند؛ در حالی که اصلاً به گلوله‌ها و باتوم نگهبانان توجه نمی‌کردند» (همان: ۳۵)؛ ۲. اهل همکاری و تعاون هستند، به قربانیان انقلاب، احترام می‌گذارند و همراه با امیر، تندیس مبارزان راه آزادی را می‌سازند: «گنجشکان به امیر کمک کردند تا مجسمه‌ی گلی پرنده‌ی خالدار و لاک‌پشت زره‌پوش را بسازد که در میدان جنگ، جان خود را از دست داده بودند. گنجشکان، مجسمه‌ها را بالای تپه‌ی مارهای نقره‌ای در مقابل اردوگاه قرار دادند تا همه‌ی موجودات، آن مجسمه‌ها را ببیند» (همان: ۳۵) و ۳. روند مبارزه، آن‌ها را از وظایفی که در قبال کودکان‌شان دارند، دور نمی‌کند: «از گل رُس و چوب، عروسک‌هایی به شکل یوزپلنگ، شیر، فیل، کرکس و باز، ساختند تا بچه‌ها با آن بازی کنند» (همان: ۳۵).

۴-۲-۸. تصویر پرندگان

۱. در جریان انقلاب با کودکان همکاری می‌کنند. تصویر آن‌ها یادآور پرندگان ابابیل است (فیل: ۳ و ۴): «حاکم با چشمان از حدقه درآمده، به دسته‌ی پرندگان نگاه می‌کرد که راهرو قصر را اشغال کرده‌اند، در منقارهایشان و چنگال‌هایشان سنگ مرمر و گرانیت و گل و صدف و سنگ‌ریزه و برگ داشتند» (سلیمان خلف، ۲۰۰۲: ۳۰).

۴-۲-۹. تصویر مارها

۱. عملکرد آن‌ها در داستان، یادآور امدادهای غیبی است. نبیل در تصویرسازی از رفتار مارها، خواننده را غافل‌گیر می‌کند: «در مقابل نگهبانان قصر، مارها مانند ستون‌های ضخیم نقره‌ای ظاهر شدند، از شکاف‌های زمین خارج شدند، به هم پیوستند (چسبیدند) کوه بلندی را به وجود آوردند و راه را بر نگهبانان بستند» (همان: ۲۵). یکی از بالاترین لذت‌ها و شادی‌های خواندن برای کودکان، لذت شگفت‌زدگی و یکه خوردن است و فانتزی‌ها دقیقاً این وظیفه را برای کودکان برعهده می‌گیرند (قزل‌ایاغ، ۱۳۸۳: ۱۵۷).

۴-۲-۱۰. تصویر فیل‌ها

۱. به کمک کودکان انقلابی می‌آیند: «پشت دیوار، فیل‌ها در حالت آماده‌باش با خرطوم‌های‌شان صفی برای مقابله با دشمن درست کردند» (سلیمان خلف، ۲۰۰۲: ۴۳).

۴-۲-۱۱. تصاویر درختان لا (نه)

۱. به حاکمیت قوانین مستبدانه و ناعادلانه «نه» می‌گویند: «درخت لا با برگ‌های سبزش واژه‌ی لا را با همه‌ی زبان‌های دنیا نمایش می‌داد» (همان: ۶)؛ ۲. همچون انسان‌ها با محبت، مهربان و دلسوز هستند و به گنجشکان زخمی و ستم‌دیده کمک می‌کنند: «درختان لا از برگ‌های سبزشان فرشی نرم گسترانیدند. گنجشکانی که دچار سستی و بی‌حسی شده بودند، روی شاخه‌ها می‌افتادند» (همان: ۲۱). به گنجشکانی که پرواز نیاموخته بودند در پریدن و رهایی کمک می‌کنند: «درختان لا، بال‌های بی‌حس و ضعیف گنجشک‌ها را می‌مالیدند و گنجشک‌ها را با شاخه‌های‌شان بالا می‌گرفتند و در بلندی رها می‌کردند و گنجشک‌هایی را که می‌توانستند پرواز کنند، تشویق می‌کردند» (همان: ۱۲) و ۳. به یاری کودکان دربند می‌شتابند: «درخت‌های لا شاخه‌ها و ریشه‌های‌شان را درهم

پیچیدند و یک دیوار درختی تشکیل دادند و از همه طرف، اردوگاه را احاطه کردند» (همان: ۴۳).

۴-۲-۱۲. تصویر آنتی بیوتیک‌ها

۱. سلاح انقلابی‌ها برای مقابله با باکترهای دشمن هستند: «آنتی بیوتیک‌ها به تن موجودات باکتریایی چسبیدند و دور پاهای مخروطی‌شان پیچیدند و بعد از چند لحظه، موجودات باکتریایی مثل بالن باد کرده و منفجر شدند» (همان: ۴۷).

۴-۳. شخصیت‌ها و موجودات ضدانقلاب

۴-۳-۱. تصاویر حاکم کوتوله (شخصیت منفی اصلی)

۱. از گذشته‌ای خوشونت‌بار و سخت دردناک رنج می‌برد: «پنج ساله بودم روی تابی که در حیاط قصر پدرم بود بازی می‌کردم. دیدم مردم، دیوانه‌وار می‌دوند. دیوارها در مقابل چشمم قهوه‌ای شد. در فضا غباری شبیه بخار، پراکنده بود. از روی تاب افتادم. مادرم به سویم می‌آمد. دستم را به طرفش دراز کردم؛ اما ناگهان، کودکی عجیب که سری بدون گردن با دو چشم بزرگ در کناره‌های صورتش و بینی خیلی کوچک و دهانی بدون لب داشت، به سویم آمد و دستش را که مجهر به چیزی شبیه سه میخ بود، در بدنم فرو کرد. دردی حس نکردم، احساس تب و لرز کردم» (همان: ۱۰). بعد آن روز، دیگر حاکم، رشد جسمی نکرد؛ ۲. از یادآوری گذشته‌اش فرار می‌کند: «تو چیزی از سرنوشتت به یاد نمی‌آوری» (همان: ۱۱)؛ ۳. به نظر می‌رسد رفتار پرخاش جوی حاکم تاحدودی به خاطر دزدیده شدن مادرش است. آدم‌رباهای فضایی، هیئتی شبیه کودکان داشتند؛ برای همین، حاکم از کودکان نیز بیزار شده است: «کودک عجیب به سوی جسم پرنده‌ی ناشناخته رفت که به آرامی، فرود آمده بود و نور بنفشی از آن ساطع شد و به چند کودک بور که موهای‌شان با ماده‌ی چسبنده‌ای صاف شده بود، اشاره کرد. به زبان عجیبی حرف می‌زدند و صدای‌شان شبیه صدای در آهنی بود. بچه‌ها به سوی مادرم که روی

زمین افتاده بود، رفتند. بدون این که دست و پای بچه‌ها حرکت کند، مادرم را به طرف آن جسم ناشناخته بردند» (همان: ۱۰)؛ ۴. رفتاری کودکانه دارد، مضطرب و ترسو است: «زیر صندلی‌ها مخفی شد و شروع به گریه کرد و به چهره‌اش چنگ می‌زد» (همان: ۱۷). «از ترس می‌لرزید، ترسید مراسم جشن به هم بریزد و برای همیشه آرزوهایش تباہ شود» (همان: ۱۶)؛ ۵. بی‌رحم است. دستور مجازات مخالفان را می‌دهد؛ هرچند که کودک باشند: «با لکنت زبان گفت: انقلابی‌ها را دستگیر و به خارج از کشور تبعید کنید، حتی اگر کودک باشند» (همان: ۱۲)؛ ۶. از خشونت به ملایمت و معامله با مخالفان، روی می‌آورد: «حاکم: به تو پست وزارت می‌دهم و قصری که در آن با پدر و مادرت زندگی کنی و یک بطری هورمون رشد به تو می‌دهم؛ به شرط این که این قرارداد را به عنوان شاهد حادثه-ی بزرگ تاریخی (قرارداد بین حاکم و سوسک)، امضا کنی» (همان: ۲۸) و ۷. تنها به خودش فکر می‌کند و در برابر دریافت هورمون رشد، حکومت و سرنوشت مردم را به سوسک بدجنس تسلیم می‌کند: «با خوردن هورمون رشد به سرعت، قد کشید و تنومند شد. بدنش از شادی می‌لرزید» (همان: ۳۰).

۴-۴. شخصیت‌های فرعی مخالف انقلاب

۴-۴-۱. تصاویر پدر حاکم

۱. بدهیت و ترسناک به نظر می‌رسیده است: «مرد قوی‌هیكلی بود و همه‌ی موجودات از هیبتش می‌ترسیدند» (همان: ۱۲)؛ ۲. کودکان را به خاطر کشف راه‌حل معالجه‌ی فرزندش، همچون موش آزمایشگاهی قربانی می‌کند و همین امر، منتهی به سرنگونی‌اش شد: «از منابع مورد اعتماد شنیدم که کودکان انقلابی، همراه کودکان سیاره‌های دیگر، حکومت پدرم را برانداختند. حقیقت ماجرا این است که کودکانی که علیه پدرش شوریدند، بچه‌هایی بودند که آزمایش‌های اولیه‌ی ویژه‌ی هورمون رشد، روی آن‌ها انجام شده بود» (همان: ۱۲).

۴-۴-۲. تصاویر سوسک شعبده‌باز

۱. مانند حاکم کوتوله، کینه‌ای و انتقام‌جوست و از کودکان، بیزار است: «این کودک (امیر) را دستگیر کنید. وقتی بدنم ضعیف بود و سوسک کوچکی بودم مرا لگد می‌کرد. این کودک، باعث شد تا از تمام کودکان دنیا متنفر شوم» (همان: ۱۵). در این تصویر، نویسنده به صورت غیرمستقیم، مهربانی با حیوانات و حشرات را توصیه می‌کند؛ ۲. فریبکار و نیرنگ‌باز است. خطاب به حاکم: «این بطری، پر از هورمون رشدی است که از باکتری‌ها ساختیم. اگر یک قطره از آن بنوشی، مثل من و پدرت قوی‌هیکل می‌شوی» (همان: ۱۲). خطاب به امیر: «به خاطر شجاعتت در جنگ، غذای لذیذی برایت آماده کرده‌ایم و از دشمنی و خصومتی که بین ماست، چشم‌پوشی می‌کنیم» (همان: ۲۷)؛ ۳. با تغییر شرایط، تغییر می‌کند: «تبدیل به سوسک بدبو شد... تبدیل به سوسک فاضلاب شد... تبدیل به سوسک قوی-هیکلی شد، با فک شکافته‌شده که ممکن بود هر چیزی را که از مقابلش بگذرد، ببلعد» (همان: ۱۶)؛ ۴. فرصت‌طلب و طمع‌کار است. خیال رسیدن به حکومت دارد: «فقط بعد از اجرای شرطم (رسیدن به حکومت) و اعلام آن در جشن عمومی که کنسول‌ها، سفیران، نمایندگان شهر و کودکی از اردوگاه کودکان در آن جشن حاضر باشند، می‌توانی از این بطری (هورمون رشد) بنوشی» (همان: ۱۲) و ۵. از برملا شدن چهره‌ی حقیقی‌اش وحشت دارد: «یکی از روزنامه‌نگاران خواست عکس‌برداری کند، سوسک شعبده‌باز، تبدیل به سوسک فاضلاب شد و از مفصل‌های پایش مایع روغنی زردرنگ چسبنده مثل اسید پاشید، نزدیک بود روزنامه‌نگار کور شود، زبانش را بیرون آورد و دوربین عکاسی او را شکست» (همان: ۱۶).

۴-۴-۳. تصاویر هیولای تدرسا

۱. یکی از قربانیان آزمایش‌های ژنتیکی است: «کرگدن سالمی بود. او فقط یکی از قربانی‌های حاکم و سوسک است که مقداری اضافی از هورمون رشد به او خورانده‌اند» (همان: ۳۲) و ۲. پس از تغییر شکل، به ابزاری برای سرکوبی انقلابی‌ها تبدیل شد: «غول شش شاخی جلوی راه‌شان سبز شد» (همان: ۳۶).

۴-۴-۴. تصاویر باکتری‌ها

۱. اسلحه‌ی نظام حاکم هستند و لحنی تهدیدآمیز دارند: «فرمانده باکتری‌ها به کودکان انقلابی گفت: اگر قبول کنید که باکتری‌ها رئیس زمین باشند، ما به شما آسیب نمی‌رسانیم» (همان: ۳۹) و ۲. باکتری‌ها ترسو هستند، با استقامت، اتحاد و شجاعت نیروهای انقلاب، میدان را خالی می‌کنند: «موجودات باکتریایی وقتی دسته‌ی پرندگان را دیدند، بیهوش شدند» (همان: ۴۷).

۴-۵-۰. شخصیت‌های بی‌طرف در جریان انقلاب

۴-۵-۱. تصویر سفیران و نمایندگان کشورهای بیگانه

۱. دوستان حاکم بودند و در مراسم عقد قرارداد بین حاکم و سوسک، شرکت کردند. با ورود سرزده‌ی امیر، مراسم به هم خورد و سوسک شعبده‌باز با پراکندن بوی بد، همه‌ی مهمانان را فراری داد: «سفیران و کنسول‌های کشورهای خارجی، شیشه‌های کامل عطر را به روی لباس‌شان ریختند؛ اما نتوانستند بوی بد را تحمل کنند و فرار کردند» (همان: ۱۶).

۴-۵-۲. تصویر فرمانده اردوگاه کودکان

۱. در خدمت حاکم است؛ اما اهل خشونت و بدرفتاری نیست: «فرمانده اردوگاه به آرامی پاسخ داد: اگر امیر را دستگیر کردند تا جایی که بتوانم، در کاهش مجازاتش کمک می‌کنم» (همان: ۲۰).

۵. شاخص‌های پایداری و انقلابی داستان انقلاب کودکان

۱. ترسیم بیدادگری‌ها و جنایت‌های نظام در حق همه‌ی موجودات؛ ۲. دعوت به مبارزه، این فراخوانی گاهی به صورت فریاد اعتراض است و گاهی در چهره‌ی نبرد مسلحانه، انعکاس می‌یابد؛ ۳. اتحاد و پایداری در مسیر مبارزه تا تغییر و اصلاح شرایط؛ ۴. تحمل سختی‌ها، محرومیت‌ها و کمبودها در مسیر مبارزه؛ ۵. ایمان و اتکا بر نیروهای داخلی؛ ۶. خیزش همگانی؛ ۷. پاسداری از سرزمین و ارزش‌های انسانی؛ ۸. ستایش شهیدان و مبارزان راه آزادی، افرادی که نماد عظمت و الگوی فداکاری هستند؛ ۹. تحقق آزادی، صلح، عدالت و پایان ستم در پرتو زوال نظام سلطه و ۱۰. بیان نمادین داستان: طبیعی است چنین داستانی از آن‌جا که با نظام حاکم درگیر می‌شود، برای خالقش به‌خصوص در جوامع بدون آزادی بیان، خطرآفرین باشد و حتی باعث حبس و زندان و محرومیت وی از حقوق فردی و اجتماعی شود. این نکته می‌تواند فصل ممیز داستان، شمرده شود؛ زیرا مانع آن می‌شود انواع دیگری از قصه‌ی کودکان که ممکن است از جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و تعلیمی مفید باشند، بدون آن‌که زیانی و انتقادی متوجه حکومت کنند و حساسیت آن‌را برانگیزند، در قلمرو شرح مذکور داخل شوند (محمدی شکیبا، ۱۳۷۸: ۲۹-۳۰).

۶. نتیجه

مطابق با سؤال اول پژوهش، کارکرد فعال داستان انقلاب کودکان، در تربیت نسل انقلابی مصر، بررسی شد و نتایج ذیل به دست آمد: در این داستان، نیازهای روانی و معنوی کودکان از جمله حق تعیین سرنوشت، برجسته شده و در اولویت قرار گرفته است. ارتباط‌های اجتماعی مؤثر، شرکت در کار گروهی، اتحاد، شجاعت، ایستادگی، عدالت، آزادی، صلح، فداکاری، مقابله با خشونت، ابراز علاقه، محبت، هم‌دردی و مهربانی، از جمله مهم‌ترین ارزش‌هایی هستند که

نویسنده به دنبال آموزش آن‌ها به نسل نوپای مصر است. ذهن کودک مصری با واژه‌ها و شخصیت‌های داستان هم‌سو و هماهنگ می‌شود و بدین ترتیب، به سوی ایجاد فضایی انسانی، سوق پیدا می‌کند. کودک، صبر و تحمل را می‌آموزد. تسلیم سختی‌ها و حوادث ناخوشایند نمی‌شود و در برابر استقامت و پایداری، به استقلال و آزادی دست می‌یابد. با توجه به تاریخ انتشار داستان (۲۰۰۲)، امروز (۲۰۱۲) می‌توان ثمره‌ی تلاش‌های نبیل خلف را در تربیت نسلی انقلابی، آگاه و پرشور مشاهده کرد.

در سؤال دوم پژوهش، ضرورت انعکاس حقایق سیاسی جامعه‌ی مصر در ادبیات کودکان مورد توجه قرار گرفت: بررسی‌ها نشان می‌دهد، کودکان، به‌واسطه‌ی شخصیت‌ها و موجودات داستان با سناریوهای رفتاری تازه و کاربردی آشنا می‌شوند. فضای استعاره‌ای داستان که برگرفته از حقایق مصر معاصر است، آن‌ها را برای عمل به آموخته‌های خود آماده می‌سازد و سرانجام، براساس قانونی شخصی، که هرکدام از آن‌ها با برداشت شخصی از پیام داستان برای خود ساخته‌اند، در موقعیت‌های مشابه با موقعیت‌های داستان، به سمت رفتارهای موردنظر نویسنده، هدایت می‌شوند.

در آخرین سؤال، موقعیت شخصیت‌ها و موجودات داستان به همراه کارکرد فعال آن‌ها در تحقق اندیشه‌های داستان‌پرداز و انتقال پیام اثر به کودکان بررسی شد. نتایج، حاکی از آن است که: قدرت خیال در کنار واقعیت‌گرایی در آفرینش عواطف، احساسات، کنش‌ها و واکنش‌ها و ترسیم شخصیت‌ها نقطه‌ی قوت نبیل خلف در اثر مورد بحث است. عوامل یادشده، هم‌گام با یکدیگر در روند حرکتی داستان و تحقق اهداف نویسنده عمل می‌کنند. در پردازش شخصیت‌های داستان، انواع تصاویر، نشان داده شد که هر تصویر، نماینده‌ی رویکردی خاص از افکار و احساسات شخصیت‌ها و موجودات داستان

است. تنوع چهره‌های مطرح‌شده، نمادی از انواع طبیعت‌های انسانی موجود در جامعه است؛ یعنی هرکدام از شخصیت‌های داستان، علاوه بر رویه‌ی ظاهری، نماد و نماینده‌ی گروهی خاص از افراد جامعه هستند. از سوی دیگر، نویسنده به دلایلی از جمله علاقه‌ی کودکان به حیوانات و گیاهان و توجه به شرایط سیاسی و ترس از سانسور، در کنار انسان‌ها از حیوانات و گیاهان نیز به عنوان شخصیت‌های اثر خود استفاده می‌کند تا از طریق آن‌ها پیام خود را به کودک منتقل کند. حیوانات و گیاهان نیز به‌منظور برقراری رابطه با کودک، ناگزیرند به فرم‌های انسانی از نظر برخی ویژگی‌های درونی یا بیرونی، حتی تکلم و تحرک، نزدیک شوند تا بتوانند ارتباط خود را با دنیای ادراکی و یا حسی و عاطفی کودکان، حفظ کنند. در خلق این اشخاص، مابه‌ازای انسانی برای تبدیل شدن کاراکترهای حیوانی و گیاهی به انسانی به‌خوبی، به‌کار برده شده است.

۷. پی‌نوشت

۱. خلاصه‌ی القصة: الحاکم القزم أصدر قراراً بالغاء الأمومة بین البشر و الطيور و الحيوانات و الكائنات الحية كافة. كان إصرار العصفورة الأم على تعليم فرخها التغريد و الطيران و فعلت كذا و أطلقت عصفورها فی الريح هو یشدو بأغرورته الاولى التي تبدأ بكلمة لا. ولكن العصفورة الأم اغتالها الحراس. كان فی فناء قصر شجرة رابضة «الشجرة لا»؛ فجأة توقف حنفساء عملاقة تشبه البلياتشو من خلفها و قالت للحاکم: لا تجعل القلق حتى نستطيع أن نعقد اتفاقاً یریحک من العذاب و أخرجت من أجنحتها قنبلة هی مملوءة بمورمون النمو الذي أنتجته المخلوقات البكتيرية و قالت: لن تشرب فطرة من هذه إلا بعد تنفيذ شروطی و اعلان ذلك فی احتفال عام. إجتاح قاعة الاحتفالات الكبرى فی قصر الحاکم... الغداء فقرّر الاطفال الإضراب عن الطعام إلى تنتجه مصانع البكتيريا و ألقوا بالأواني و الصحون فی وجه الحراس و دارت بین الاطفال و الحراس معركة ضارية. اكتست السماء فوق معسكر الاطفال بلون الدم حيث امتلأت من عصفير الجریحة التي انثال دمها على وجوه الاطفال. خرج طائر أرقط إلتهم العصفير، فجأة هلل الاطفال للطائر الذي طار نحو الحراس و بعده جاء سحلفاة مدرعة عملاقة فأطاحت بالحراس و ظهرت أمام الحراس الحيات تخرج من ثقوب بالأرض. بعد تدمير الحراس قال الحکیم لأمیر «قائد الاطفال فی معسكر» سوف أعینک و زيراً و لكن شريطة أن توقع الأتفاقية؛ قال أمیر بغضب لا، لن أوقع. لابد أن يعود الأباء و الأمهات من كل الكائنات لأبنائهم.

لن نسمح لهذه المخلوقات البكتيرية بأن تسيطر على مصير مدينتنا. و أضحى معسكر الأطفال من أغرب المعسكرات التي عرفها التاريخ، فهو يضم إلى جانب الأطفال و عصافير و الحيوانات و قد وحدهم جميعاً موقف واحد هو تحرير المدينة من سيطرة المخلوقات البكتيرية و الخنفساء و عزل الحاكم و إلغاء القرارات التي عزلت الأطفال عن والداهم و إيلاء سُدّة الحكم مجلساً ثورياً من الأطفال يتم إنتخابه بالإختيار الحر اختارت الحيوانات الفيل ممثلاً عنها و الطيور العصفور و الأطفال إستقروا على إختيار أمير و تقرر أن يكون الإجتماع فى الساحة الكبرى. بدأ الإجتماع بكلمة تحدث فيها أمير عن ضرورة إلغاء الدستور الحالى و وضع الدستور جديد يضمن كلّ الحقوق لكل المخلوقات الحية. استعد الرجال و النساء و الاطفال بأسلحتهم من عصي و سياط و.. برغم إتقنهم من أن تلك الأسلحة لا تستطيع أن تردّ عدوهم لكنهم قروا أن يكافحوا إلى آخر قطرة من دمهم، من أجل نيل حريتهم. قالت أم أمير: لو ألقينا بهذه الصرر المألوي بمورمون النمو في خندق القطران لمنت آكلات البكتيريا الى حجم الذي يمكنها من إقتراس المخلوقات و إعاقه تكاثرها. جن جنون المخلوقات حين رأى أسراب الطيور تحلق فوقم لانها أدركت بذكائها الفطرى جوهر الخطة المدبرة ضدها. إقتربت الخنفساء من أمير بيضاء، و قالت: لقد حانت لحظة إنتقامى...لن يستطيع أحد أن ... لم تكمل الخنفساء جملتها أخذ جسدها يتضاءل بالتدرج و الناس يرقص طرباً فرحة بالنصر.

۲. فردى است که توسط نویسنده در محور و مرکز اثر قرار می‌گیرد و سعی بر آن است تا توجه خواننده یا بیننده به او جلب شود (میرصادقی، ۱۳۷۷: ۱۷۶) و اوست که حوادث مهم را پیش می‌برد (کاموسی، ۱۳۷۷: ۵۷).

۳. شخصیت‌های فرعی در کنار شخصیت اصلی، در مقام دوم یا سوم و... هستند و نسبت به شخصیت اصلی، اهمیت کمتری دارند (پاینده، ۱۳۷۳: ۵۷).

۴. شخصیت مخالف، مقابل شخصیت اصلی قرار می‌گیرد و تحقق اهدافش را به عقب می‌اندازد، یا به‌طور کلی، آن را منتفی می‌کند (همان: ۳۷).

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم
۲. امین دهقان، نسرين و مهري پريخ. «تحليل محتوای کتاب‌های داستانی مناسب کودکان در گروه سنی «ب» با رویکرد کتاب درمانی»؛ مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ سال ششم؛ شماره‌ی چهارم؛ زمستان ۱۳۸۲.
۳. براهنی، رضا. قصه‌نویسی؛ تهران: نشر نو؛ ۱۳۶۲
۴. بصیری، محمدصادق، «سیر تحلیلی شعر مقاومت در ادبیات فارسی از مشروطه تا ۱۳۲۰ ه.ش»؛ رساله‌ی دوره‌ی دکترا؛ دانشگاه تربیت مدرس؛ ۱۳۷۶.
۵. پاینده، حسن. «شخصیت‌پردازی در داستان کوتاه»؛ ادبیات داستانی، سال دوم؛ شماره‌ی ۱۸؛ فروردین ۱۳۷۳.
۶. پولادی، کمال. بنیادهای ادبیات کودکان؛ تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان؛ چاپ دوم؛ ۱۳۸۷.
۷. جعفرنژاد، آتش. ۳۹ مقاله درباره‌ی ادبیات کودکان؛ تهران: شورای کتاب کودک؛ ۱۳۶۹.
۸. حجازی، بنفشه. ادبیات کودکان و نوجوانان ویژگی‌ها و جنبه‌ها؛ تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان؛ چاپ دهم؛ ۱۳۸۷.
۹. رضایی، پوران، «بررسی ویژگی‌های محتوایی و اسلوبی ادبیات کودکان در آثار نبیل سلیمان سلیمان خلف»؛ پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی؛ دانشگاه تربیت مدرس؛ ۱۳۹۰.
۱۰. روحی‌فیصل، سمر. أدب الاطفال و ثقافتهم قراءة نقدیة؛ من منشورات اتحاد الكتاب العرب؛ ۱۹۹۸.
۱۱. سردارنیا، خلیل‌الله. «تحلیل ساختاری و کنش‌گرا بر چرایی تثبیت حکومت اقتدارگرا در مصر (از دهه‌ی ۱۹۸۰ تا ژانویه‌ی ۲۰۱۱)»؛ فصلنامه‌ی روابط خارجی؛ سال سوم؛ شماره‌ی دوم؛ تابستان ۱۳۹۰.
۱۲. سلطان‌القرایی، صادق. ادبیات کودکان و نوجوانان با هویت فرهنگی؛ تهران: دردانه؛ ۱۳۸۴.
۱۳. سلیمان خلف، نبیل سلیمان. ثورة الأطفال؛ القاهرة: دارالشروق؛ ۲۰۰۲.
۱۴. شحاته، حسن. أدب الطفل العربی، دراسات و بحوث؛ القاهرة: الدارالمصریة اللبنانیة؛ الطبعة الثانية؛ ۱۹۹۴.
۱۵. عبدالفتاح، اسماعیل. أدب الاطفال فی العالم المعاصر؛ مکتبة الدارالعربی للکتاب؛ ۲۰۰۰.
۱۶. قزل‌یاغ، ثریا. ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن؛ تهران: سمت؛ ۱۳۸۳.

۱۷. فلتاش، عباس: (۱۳۹۱)؛ «مبانی اجتماعی و سیاسی تعلیم و تربیت: بررسی تطبیقی رویکردها و دیدگاه‌های تربیت شهروندی»؛ پژوهش‌نامه‌ی مبانی تعلیم و تربیت؛ ۲(۱)؛ صص ۴۷-۶۴.
۱۸. کاموسی، مهدی. «شخصیت‌های فرعی در جهان داستان»؛ ادبیات داستانی؛ سال ششم؛ شماره‌ی ۴۸؛ پاییز ۱۳۷۷.
۱۹. محمد دیاب، مفتاح. مقدمة فی أدب الأطفال؛ طرابلس: الجماهيرية الليبية الشعبية الاشتراكية؛ ۱۹۸۵.
۲۰. محمدی، محمدهادی. فانتزی در ادبیات کودک؛ تهران: نشر روزگار؛ ۱۳۷۶.
۲۱. محمدی، مهدی و دیگران. «نقش ادبیات در شکل‌گیری شخصیت کودکان و نوجوانان با تأکید بر گرایش‌های دینی و اخلاقی»؛ دو فصلنامه‌ی علمی - پژوهشی تربیت اسلامی؛ سال پنجم؛ شماره-ی ۱۰؛ بهار و تابستان ۱۳۸۹.
۲۲. محمدی شکیبا، فاطمه. «سیر تحلیلی شعر مقاومت در ادبیات فارسی از مرداد ۳۲ تا بهمن ۵۷»؛ رساله‌ی دوره‌ی دکتری؛ دانشگاه تربیت مدرس؛ ۱۳۷۸.
۲۳. مصاحب، غلامحسین. دائرةالمعارف فارسی؛ جلد اول؛ تهران: نشر فرانکلین و امیر کبیر؛ چاپ پنجم؛ ۱۳۸۷.
۲۴. موسوی، فاطمه و دیگران. «سیر ادبیات کودکان و نوجوانان در ایران»؛ فصلنامه‌ی ادبیات فارسی (علمی-ترویجی)؛ سال چهارم؛ شماره‌ی ۱۱؛ بهار و تابستان ۱۳۸۷.
۲۵. میرصادقی، جمال و میمنت میرصادقی (ذوالقدر). واژه‌نامه‌ی هنر داستان‌نویسی؛ تهران: کتاب مهناز؛ ۱۳۷۷.
۲۶. میری کرمانشاهی، مهرانگیز. «سیر موضوعی ترجمه در کتاب‌های داستان کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۸۰»؛ پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات؛ ۱۳۸۳.
۲۷. هانت، پیتر. دیدگاه‌های نظری و انتقادی در ادبیات کودکان؛ ترجمه‌ی علیرضا کرمانی و علیرضا ابراهیم آبادی؛ تهران: آرون؛ ۱۳۸۲.

منابع مجازی

۲۸. رضایی، پوران. گفتگو با نبیل خلف از طریق ایمیل؛ ۱۳۸۹/۶/۸ و ۱۳۸۹/۲/۱۲
۲۹. الکفراوی، محمد. نبیل سلیمان سلیمان خلف؛ صحیفه مصری الیوم؛ شماره‌ی ۲۱۲۵؛ ۲۰۱۰/۴/۸.

تأثیر أدب الأطفال في اندلاع ثورة ٢٠١٢ لمصر (دراسة في قصة «ثورة الأطفال» نموذجاً)

كبرى روشنفکر^١، بوران رضائي^٢، مرتضى زارع برمي^٣

الملخص

يستهدف أدب الأطفال تربية الأطفال و تميتهم جسمياً، وروحياً وعاطفياً كما أنه ينمّي مستوى وعيهم ويفتح عيونهم تجاه ما يجب أن يوفر لهم المجتمع والأنظمة الحكومية. بما أن أساس النظام الفكري لكل شخص يتكوّن في صغره، لا شكّ أن الاهتمام بالآثار التي تمّ تأليفها في أدب الأطفال و دراستها أيضاً يمكن أن يكون ذا أهمية بالغة في تخطيط البرامج عند جميع المجتمعات.

لقد بدأ أدب الأطفال ينمو في البلدان العربية منذ منتصف القرن التاسع عشر و كانت مصر هي الرائدة في هذا المجال. يُعتبر نبيل سليمان سليمان خلف من الكتاب المصريين الذي كتب في أدب الأطفال و الشباب، و شارك في نمو هذا النوع الأدبي و حركته الناشطة و الهادفة المؤثرة في تربية الأطفال و هدايتهم. و قد حاول الكاتب في قصصه و لاسيما قصته «ثورة الأطفال» أن يزرع في قلوب الأطفال و الشباب المصريين الأهداف المقدسة و القيم الإنسانية و الخلقية مثل: حقّ تقرير المصير، السلام، الحرية و العدل و الأمل مستقبل زاهر، و المقاومة أمام الظلم و الاستبداد و الشجاعة و الصداقة و ما إليها من القيم السامية. و قد تركت مؤلفاته القصصية و خاصة قصة «ثورة الأطفال» التي صدرت عام (٢٠٠٢)، أثراً في صحوة الشعب المصري و ثورتهم عام (٢٠١١). أما المنهج المتبع في هذا البحث فهو المنهج الوصفي التحليلي الذي يُعنى بدراسة تصوير الشخصيات و الطبائع الإنسانية المرسومة في القصة.

الكلمات الرئيسية: أدب الأطفال، نبيل حلف، الأدب العربي، ثورة مصر، عناصر القصة.

^١ . أستاذة مساعدة في قسم اللغة العربية و آدابها بجامعة تربيت مدرس

^٢ . ماجستير في اللغة العربية و آدابها بجامعة تربيت مدرس

^٣ . طالب الدكتوراه في اللغة العربية و آدابها بجامعة خوارزمي